

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۴۰۲/۲۴

دانشگاه پیام نور

دانشکده الهیات و علوم اسلامی

گروه علمی فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه :

بررسی مسؤولیت کیفری پزشک در فقه و حقوق موضوعه

نگارش:

فاطمه کراچیان ثانی

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر عباسعلی سلطانی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر محمد علی داوریار

پایان نامه

۱۴۸۹/۶/۲

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

کلیات مرکز
تیم

رشته الهیات - فقه و مبانی حقوق اسلامی

خرداد ۱۳۸۹

۱۴۰۶۲۴

دانشگاه پیام نور
خراسان رضوی
باسم تعالی

جمهوری اسلامی ایران
وزارت علوم، تحقیقات و فناوری
شماره:

تاریخ: ۱۳۸۹ / ۳ / ۱۱

پیوست: ۰۸۶۰۳۷۵۹

تصویب نامه پایان نامه

پایان نامه تحت عنوان بررسی مسؤولیت کیفری پزشک در فقه و حقوق موضوعه " که توسط خانم فاطمه کراجیان تانی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته فقه و حقوق اسلامی مرکز مشهد تهیه و به هیات داوران ارائه گردیده است مورد تایید می باشد.

ب

درجه ارزشیابی: کا

نمره: ۱۹،۲۵

تاریخ دفاع: ۱۳۸۹ / ۳ / ۴

اعضاء هیات داوران:

امضاء

مرتبه علمی

مسؤولیت

نام و نام خانوادگی

استادیار

استاد راهنما

آقای دکتر عباسعلی سلطانی

استادیار

استاد مشاور

آقای دکتر محمد علی داوریار

استادیار

استاد داور

آقای دکتر محمد بهروزیه

استادیار

نماینده گروه آموزشی

خانم دکتر زهرا گواهی

۱۳۸۹ / ۶ / ۲

تغییرات لازم:

دانشگاه پیام نور

تاریخ: ۱۳۸۹ / ۳ / ۱۱
شماره:
پیوست: ۸۱۰ / ۶۷۹۸

بسمه تعالی

صورتجلسه دفاع از پایان نامه

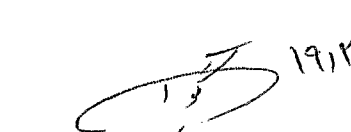

پایان نامه تحت عنوان بررسی مسؤولیت کیفری پزشک در فقه و حقوق موضوعه
“ که توسط خانم فاطمه کراچیان ثانی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته فقه و حقوق اسلامی مرکز مشهد تهیه و به هیات
داوران ارائه گردیده است مورد تایید می باشد.

درجه ارزشیابی: عالی

نمره: ۱۹۱۲۵

تاریخ دفاع ۱۳۸۹ / ۳ / ۴

اعضاء هیات داوران:

نام و نام خانوادگی	مسؤولیت	مرتبۀ علمی	امضاء
آقای دکتر عباسعلی سلطانی	استاد راهنما	استادیار	
آقای دکتر محمد علی داوریار	استاد مشاور	استادیار	
آقای دکتر محمد بهروزیه	استاد داور	استادیار	
خانم دکتر زهرا گواهی	نماینده گروه آموزشی	استادیار	

۱۹۱۲۵
تو

ملاحظات:

تقدیم:

با امید پذیرش این کوچکترین پژوهش، وبه یمن اتمام آخرین مراحل تدوین پایان نامه در هفته مبارک وحدت، به محضر پیامبر (صلی الله علیه و آله وسلم)، پیام آور رحمت و مهربانی تقدیم می کنم.

باشد که مقبول طبع ایشان و خاندان کرامی شان قرار گیرد.

قدردانی:

خدایا به من زیستنی عطا کن که در لحظه مرک بر بی ثمری لحظه ای که برای زیستن گذشته است افسوس نخورم و مردنی عطا کن که بر سیودگی اش سوگوار
مباشم.

خدایا چگونه زیستن را توبه من بیاموز، چگونه مردن را خود خواهم آموخت.

سنت پسندیده و مقبول سپاس و قدرانی پیوسته با ذکر و نام پروردگاری آغاز می شود که حق زیستن را به انسان داد تا وی مراتب سگر گذاری آن خالق که
تنها لایق حمد و ستایش است بجای آورد.

در این مجال من نیز با احترام به این سنت نیکو در بدو امر سپاس گذار آن خالق بی همتا، هستم که امکان فهم، بینش و تلاش در عرصه درک هر چه بیشتر معانی
عمیق، هستی را داد.

دیگر آن که قدران محبت با و بھکاری های بی نظیر خانواده ام، بالانص پدر و مادر بزرگوارم، هستم که از بذل بیچ گونه لطفی در حق من کوتاهی نکردند و عرصه
را برای دانش آموزی من فراهم نمودند.

باید این مهم را نیز بیان کنم که امروز اگر به توفیقی، هر چند کوچک، نائل گردیم. به خاطر فیض داشتن معلمان، دبیران و اساتیدی است که جوهره ی
وجودی شان را خالصانه در طبق اخلاص گذاشتن که من شوق فراگرفتن را بیاموزم و از آن بهره مند گردم. بدین خاطر از اساتید محترم آقای دکتر
سلطانی و آقای دکتر داوودیان که در مقام اساتذرا هماد مشاور را بهمانی های ارزنده ای به من نمودند قدران و تشکرم. و نیز از بھکاری های خانم دکتر کواهی،
دیگر گروه رشته فقه و مبانی فقه و حقوق، دانشگاه پیام نور تشکر بسیار می کنم.

پسین در اینجا وظیفه خود می دانم، که از دوستان و متصدیان محترم کتابخانه ی آستان قدس رضوی - بالانص تالار محققان - که از بیچ گونه بهر لای با من
کوتاهی نکردند تشکر و قدرانی کنم.

باسمه تعالی

نام خانوادگی: کراچیان ثانی	نام: فاطمه
عنوان پایان نامه: بررسی مسؤولیت کیفری پزشک در فقه و حقوق موضوعه	
استاد را هنما: دکتر عباسعلی سلطانی	استاد مشاور: دکتر محمد علی داوریار
نماینده گروه آموزشی: دکتر زهرا گواهی	استاد داور: دکتر بهروزیه

درجه تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: الهیات	گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی
دانشگاه: پیام نور	مرکز: مشهد	تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۳/۴

شماره صفحات: ۳۸۶

واژه های کلیدی: ضمان طیب، تقصیر، مسؤولیت کیفری، ضمان، احکام حقوقی، فقه.

چکیده:

مسؤولیت کیفری در گذشته به شکل امروزی آن رایج نبود. جرائم غیر عمدی همان مجازات جرائم عمدی را داشتند. در تعریف مسؤولیت کیفری می توان گفت که: شخص کامل از نظر جسمی و روانی، پاسخ گوی آثار جرمی است که مرتکب گشته است. البته لازم می باشد که وقوع رفتار مجرمانه از روی آگاهی، حاکی از سوء نیت و قابل انتساب به فرد مجرم باشد. و مسؤولیت کیفری پزشک در واقع بررسی انواع جنایات پزشکی (اعم از جنایات قبل، در طول عمل، بعد از عمل و خطاهای ناشی از بی احتیاطی، بی مبالاتی، عدم مهارت و عدم رعایت نظامات دولتی است). و نیز اثبات اینکه آیا این تخلفات باعث مسؤولیت پزشک می شوند یا خیر؟

در این پایان نامه در فصل اول به بیان کلیات و تعاریف عنوان رساله و نیز به صورت کلی به بیان تاریخچه مسؤولیت کیفری و پزشکی می پردازیم. در فصل دوم به ارکان مسؤولیت و مبانی پذیرش مسؤولیت جزایی پزشک در فقه امامیه پرداخته می گردد. در فصل سوم نظرات فقهای شیعه و اهل سنت در مورد ضمان طیب مطرح می گردد. عموماً در باور آنها سه دسته طیب جاهل، ماهر خطاکار و پزشک حاذقی که شرایط را رعایت کرده اما در عین حال موجب مرگ بیمار شده است، وجود دارد. همچنین در این فصل به بیان شرایط معافیت پزشک از مسؤولیت توجه می شود.

این پژوهش به این نتایج دست یافته است که فقها اجماعاً پزشک جاهلی که از طبابت اطلاعی نداشته و در عین حال دست به طبابت زده را مقصر و ضامن می پندارند؛ و در مورد پزشک دانایی که به دلیل سهل انگاری مرتکب خطا شده نیز حکم به ضمان داده اند، حتی اگر عمل وی با اجازه بیمار یا ولی او باشد و در نهایت در مورد طیب حاذقی که با اذن بیمار یا ولی او به معالجه دست زده به دو گروه تقسیم شده اند که نظر مشهور حاکی از ضمان طیب و نظر غیر مشهور که از سوی ابن ادریس حلی مطرح گردیده مشعر به عدم ضمان وی، بخاطر اصالة البرائة است.

امضای استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه.....
۱	شناسه موضوع پژوهش.....
۳	اهمیت و ضرورت پژوهش.....
۵	پرسشهای پژوهش.....
۵	فرضیه های پژوهش.....
۵	پیشینه پژوهش.....
۶	اهداف پژوهش.....
۷	روش پژوهش.....
فصل اول: کلیات (واژگان شناسی پژوهش)	
۹	۱-۱ سوابق تاریخی مسؤولیت کیفری.....
۹	۱-۱-۱ مسؤولیت در ایام باستانی.....
۱۰	۲-۱-۱ مفهوم مسؤولیت کیفری در قرون وسطی.....
۱۱	۳-۱-۱ تاریخچه حقوق کیفری در ایران.....
۱۵	۴-۱-۱ حقوق جزای ایران در دوران میانه.....
۱۶	۱-۴-۱-۱ اصول حاکم بر مقررات جزائی اسلام.....
۱۷	۲-۴-۱-۱ جرائم و مجازات های اسلامی.....
۱۸	۳-۴-۱-۱ نظام جزائی و مجازات های عرفی در دوران میانه.....
۱۹	۵-۱-۱ نظام جزائی ایران در دوران معاصر.....
۲۱	۶-۱-۱ زمینه مسؤولیت کیفری در شریعت اسلام.....
۲۲	۲-۱ تعریف مسؤولیت کیفری.....
۲۲	۱-۲-۱ مفهوم لغوی مسؤولیت.....
۲۴	۲-۲-۱ مفهوم کلی مسؤولیت.....
۲۶	۳-۲-۱ تعریف اصطلاحی مسؤولیت از دیداهل سنت.....
۲۶	۴-۲-۱ مسؤولیت در قرآن از نظر شیعه.....

- ۲۹ ..... ۵-۲-۱ مسؤولیت در آیات و روایات از نظر اهل سنت
- ۳۱ ..... ۶-۲-۱ تعریف لغوی کیفری
- ۳۲ ..... ۷-۲-۱ مسؤولیت کیفری
- ۴۰ ..... ۸-۲-۱ ضمان
- ۴۰ ..... ۱-۸-۲-۱ ضمان در لغت
- ۴۰ ..... ۲-۸-۲-۱ تعریف اصطلاحی ضمان
- ۴۲ ..... ۳-۸-۲-۱ اقسام ضمان
- ۴۵ ..... ۴-۸-۲-۱ مسؤولیت و ضمان
- ۴۷ ..... ۵-۸-۲-۱ نوع ضمان طیب
- ۴۸ ..... ۶-۸-۲-۱ مفهوم اصطلاحی ضمان نزد اهل سنت
- ۵۰ ..... ۷-۸-۲-۱ ارتباط بین ضمان و مسؤولیت کیفری
- ۵۶ ..... ۸-۸-۲-۱ شرایط لازم در تحقق مسؤولیت کیفری
- ۵۷ ..... ۹-۸-۲-۱ تفاوت میان مسؤولیت و مجرمیت
- ۵۷ ..... ۹-۲-۱ اقسام مسؤولیت
- ۵۷ ..... ۱-۹-۲-۱ مسؤولیت اخلاقی و قانونی
- ۵۹ ..... ۲-۹-۲-۱ مسؤولیت قراردادی و خارج از قرارداد
- ۵۹ ..... ۳-۹-۲-۱ مسؤولیت مدنی و کیفری
- ۶۶ ..... ۱۰-۲-۱ عوامل رافع مسؤولیت کیفری
- ۶۶ ..... ۱-۱۰-۲-۱ کودکی
- ۶۸ ..... ۲-۱۰-۲-۱ جنون
- ۷۰ ..... ۳-۱۰-۲-۱ اجبار
- ۷۳ ..... ۴-۱۰-۲-۱ اکراه
- ۷۵ ..... ۵-۱۰-۲-۱ اضطرار
- ۷۷ ..... ۶-۱۰-۲-۱ مستی
- ۷۷ ..... ۷-۱۰-۲-۱ اشتباه
- ۸۰ ..... ۱۱-۲-۱ عوامل رافع مسؤولیت از دید اهل سنت

- ۸۰ ..... ۱۱-۲-۱- ۱-اکراه
- ۸۲ ..... ۱۱-۲-۱- ۲-مستی
- ۸۳ ..... ۱۱-۲-۱- ۳-جنون
- ۸۵ ..... ۱۱-۲-۱- ۴-صغر سن
- ۸۷ ..... ۱۲-۲-۱- عوامل موجهه‌ی جرم و معاذیر قانونی
- ۸۸ ..... ۱-۱۲-۲-۱- ماهیت و انواع عوامل موجهه جرم
- ۹۰ ..... ۲-۱۲-۲-۱- تفاوت علل تبرئه کننده و معاذیر قانونی
- ۹۱ ..... ۳-۱۲-۲-۱- علل موجهه جرم و عوامل رافع مسؤولیت کیفری
- ۹۲ ..... ۱۳-۲-۱- اذن
- ۹۴ ..... ۱-۱۳-۲-۱- ماهیت حقوقی اذن
- ۹۵ ..... ۲-۱۳-۲-۱- اذن و رضایت
- ۹۶ ..... ۳-۱۳-۲-۱- اذن و اجازه
- ۹۸ ..... ۳-۱- مفهوم پزشک
- ۹۹ ..... ۱-۳-۱- معنای لغوی پزشک
- ۹۹ ..... ۲-۳-۱- تعریف اصطلاحی پزشک
- ۱۰۱ ..... ۱-۲-۳-۱- تعریف پزشک از نظر سازمان بهداشت جهانی
- ۱۰۳ ..... ۳-۳-۱- مسؤولیت پزشک
- ۱۰۶ ..... ۴-۳-۱- تاریخچه حقوق پزشکی
- ۱۰۸ ..... ۱-۴-۳-۱- نظری به طب در قانون حمورابی
- ۱۱۱ ..... ۲-۴-۳-۱- مسؤولیت پزشک و تخصص پزشکی در یهودیت قدیم
- ۱۱۴ ..... ۳-۴-۳-۱- پزشک و پزشکی نزد ایرانیان در دوره های قبل از اسلام
- ۱۲۴ ..... ۴-۴-۳-۱- طب و طبابت از نظر شرع اسلام
- ۱۲۹ ..... ۴-۱- تعریف فقه و حقوق
- ۱۲۹ ..... ۱-۴-۱- فقه
- ۱۳۲ ..... ۲-۴-۱- حقوق
- ۱۳۵ ..... ۳-۴-۱- تعریف حقوق موضوعه

جمع بندی ۱۳۷

فصل دوم: ارکان مسؤولیت

- ۱-۲ اول - مفهوم ضرر و اقسام آن ۱۳۹
- ۱-۱-۲ شرایط ضرری که قابل مطالبه است ۱۴۲
- ۲-۱-۲ ضرر در حقوق پزشکی ۱۴۳
- ۲-۲ دوم - فعل زیان بار (نامشروع) ۱۴۵
- ۱-۲-۲ فعل زیان بار در حقوق پزشکی ۱۴۶
- ۲-۲-۲ تفصیر ۱۴۷
- ۱-۲-۲-۲ معنای لغوی تفصیر ۱۴۷
- ۲-۲-۲-۲ تعریف اصطلاحی تفصیر ۱۴۸
- ۳-۲-۲-۲ درجه بندی تفصیر یا خطای جزایی ۱۴۹
- ۴-۲-۲-۲ تفصیر پزشکی ۱۵۳
- ۳-۲-۲-۲ قصور پزشکی ۱۵۳
- ۱-۳-۲-۲ قصور در لغت ۱۵۴
- ۲-۳-۲-۲ آمار قصور ۱۵۶
- ۳-۳-۲-۲ تقسیم مال پراکتیس ۱۵۷
- ۴-۳-۲-۲ قضاوت در مورد قصور ۱۵۹
- ۴-۲-۲ خطای پزشکی از دید اهل سنت ۱۶۰
- ۱-۴-۲-۲ خطای پزشکی در مذاهب فقها ۱۶۱
- ۵-۲-۲ مصادیق تفصیر پزشکی ۱۶۴
- ۲-۵-۲-۲ خطا در تشخیص ۱۶۴
- ۲-۵-۲-۲ خطا در فعل ۱۶۶
- ۱-۲-۵-۲-۲ احتیاطی ۱۶۶
- ۲-۲-۵-۲-۲ بی مبالاتی ۱۶۹
- ۳-۲-۵-۲-۲ عدم مهارت ۱۷۰
- ۴-۲-۵-۲-۲ عدم رعایت نظامات دولتی ۱۸۳
- ۳-۲ سوم : وجود رابطه سببیت میان تفصیر و نتیجه مجرمانه ۱۸۷

- ۱۸۷..... اثبات رابطه سببیت ۱-۳-۲
- ۱۸۹..... نظریه ها راجع به وجود رابطه ی سببیت میان تقصیر و نتیجه ی مجرمانه ۲-۳-۲
- ۱۹۳..... محدودده ی مسؤولیت پزشک ۴-۲
- ۱۹۳..... ماهیت تعهدات پزشک ۱-۴-۲
- ۱۹۷..... ماهیت حقوقی عقد معالجه ۲-۴-۲
- ۱۹۷..... عقد وکالت ۱-۲-۴-۲
- ۱۹۸..... نظریه عقد اجاره اشخاص ۲-۴-۲
- ۱۹۹..... نظریه عقد پیمان کاری ۳-۲-۴-۲
- ۲۰۰..... نظریه عقد نامعین ۴-۲-۴-۲
- ۲۰۲..... مبانی پذیرش مسؤولیت کیفری متصدیان امور پزشکی در حقوق ایران ۵-۲
- ۲۰۲..... قصد مجرمانه ۱-۵-۲
- ۲۰۳..... خطای جزایی و جرایم غیر عمدی ۲-۵-۲
- ۲۰۴..... احراز قصد مجرمانه و خطای جزایی ۱-۲-۵-۲
- ۲۰۶..... فقدان ضرورت در انجام عمل جراحی ۳-۵-۲
- ۲۰۷..... مغایرت با موازین شرعی ۴-۵-۲
- ۲۰۸..... عدم اخذ رضایت ۵-۵-۲
- ۲۱۰..... مغایرت عمل با شئون حرفه پزشکی ۶-۵-۲
- ۲۱۲..... حمایت از حقوق فردی و نظم اجتماعی ۷-۵-۲
- ۲۱۳..... مبانی پذیرش مسؤولیت کیفری متصدیان امور پزشکی در فقه امامیه ۶-۲
- ۲۱۳..... وجود عمد در انجام عمل مخالف شرع ۱-۶-۲
- ۲۱۶..... اطلاق ادله ضمان ۲-۶-۲
- ۲۱۷..... عدم مهارت در حرفه طبابت و یا قصور در معالجه ۳-۶-۲
- ۲۲۰..... حرمت شرعی عمل ۴-۶-۲
- ۲۲۱..... مآذون نبودن در معالجه ۵-۶-۲
- ۲۲۲..... عدم ابراء ذمه ی پزشک ۶-۶-۲
- ۲۲۴..... جمع بندی

فصل سوم : تبیین محدوده ضمان پزشک

- ۱-۳ انواع جنایت ۲۲۶
- ۲-۳ مباشرت و تسبیب در جنایات غیر عمدی ۲۳۱
- ۱-۲-۳ مباشرت مستقیم در ارتکاب جرم ۲۳۱
- ۲-۲-۳ تسبیب در ارتکاب جرم ۲۳۲
- ۳-۳ مسؤولیت پزشک از دید فقهای عظام شیعه ۲۳۵
- ۱-۳-۳ ضمان پزشک جاهل ۲۳۶
- ۲-۳-۳ ضمان پزشک خطاکار و مقصر ۲۳۸
- ۳-۳-۳ ضمان پزشک حاذق ۲۴۰
- ۱-۳-۳-۳ نظر مشهور ۲۴۱
- ۱-۱-۳-۳-۳ مستندات آنها در تأیید نظریه ۲۴۴
- ۲-۳-۳-۳ نظر غیر مشهور ۲۴۸
- ۱-۲-۳-۳-۳ مستندات آنها در تأیید نظریه ۲۴۹
- ۳-۳-۳-۳ نقد و ارزیابی ادله ۲۵۳
- ۴-۳-۳-۳ نتایج بحث ۲۶۵
- ۴-۳ ضمان پزشک در فقه اهل سنت ۲۶۷
- ۱-۴-۳ پزشک جاهل ۲۶۸
- ۲-۴-۳ پزشک متخصص و حاذق ۲۷۲
- ۵-۳ استفتائات پزشکی ۲۷۴
- ۱-۵-۳ آیت الله بهجت ۲۷۴
- ۲-۵-۳ آیت الله خامنه‌ای ۲۷۷
- ۳-۵-۳ آیت الله خویی ۲۷۹
- ۴-۵-۳ آیت الله صانعی ۲۷۹
- ۵-۵-۳ آیت الله گلپایگانی ۲۸۳
- ۶-۵-۳ آیت الله مکارم شیرازی ۲۸۴
- ۶-۳ تحلیل مسؤولیت پزشک در قانون مجازات اسلامی ۲۸۶

- ۲۹۳ ..... ۷-۳ مبانی عدم مسؤولیت پزشک در فقه امامیه
- ۲۹۳ ..... ۱-۷-۳ اجازه ی قانون گذار
- ۲۹۵ ..... ۱-۱-۷-۳ اجازه ی قانونی در فعالیت های پزشکی
- ۲۹۶ ..... ۲-۱-۷-۳ محدوده ی مجاز
- ۲۹۷ ..... ۳-۱-۷-۳ لغو پروانه پزشکی
- ۲۹۸ ..... ۲-۷-۳ قصد درمان
- ۲۹۸ ..... ۳-۷-۳ مشروع بودن اعمال پزشکی
- ۲۹۹ ..... ۴-۷-۳ رعایت موازین پزشکی
- ۳۰۰ ..... ۵-۷-۳ رضایت بیمار
- ۳۰۱ ..... ۱-۵-۷-۳ رضایت بیمار از دیدگاه فقهای شیعه
- ۳۰۳ ..... ۲-۵-۷-۳ رضایت بیمار از دیدگاه حقوق دانان
- ۳۰۸ ..... ۳-۵-۷-۳ ویژگی های رضایت
- ۳۱۱ ..... ۴-۵-۷-۳ موضوع رضایت
- ۳۱۳ ..... ۵-۵-۷-۳ انواع رضایت
- ۳۱۶ ..... ۶-۵-۷-۳ اثبات رضایت
- ۳۱۷ ..... ۶-۷-۳ اخذ برائت
- ۳۱۹ ..... ۱-۶-۷-۳ توجیهات فقها درمورد برائت
- ۳۲۳ ..... ۲-۶-۷-۳ آثار شرط معافیت از ضمان
- ۳۲۶ ..... ۳-۶-۷-۳ تقسیم اطباء از لحاظ گرفتن برائت
- ۳۳۰ ..... ۷-۷-۳ استثنائات رضایت و برائت
- ۳۳۲ ..... ۱-۷-۷-۳ مبحث اول: فوریت های پزشکی
- ۳۳۹ ..... ۲-۷-۷-۳ مبحث دوم: استثنائات حکومتی
- ۳۴۱ ..... ۸-۳ مصادیق معافیت اعمال پزشکان از تعقیب جزایی در قانون مجازات اسلامی
- ۳۴۱ ..... ۱-۸-۳ اعمال طبی
- ۳۴۲ ..... ۲-۸-۳ اعمال جراحی
- ۳۴۲ ..... ۱-۲-۸-۳ اعمال جراحی جلوگیری از بارداری

- ۳۴۳ ..... ۲-۲-۸-۳ جراحی پیوند اعضا
- ۳۴۴ ..... ۳-۲-۸-۳ اعمال جراحی زیبایی
- ۳۴۵ ..... ۹-۳ مستند قانونی معافیت پزشک در حقوق جدید
- ۳۴۵ ..... ۱-۹-۳ عرف و عادت
- ۳۴۶ ..... ۲-۹-۳ فقدان عمد و سوءنیت
- ۳۴۶ ..... ۳-۹-۳ رضایت بیمار
- ۳۴۷ ..... ۴-۹-۳ ضرورت
- ۳۴۸ ..... ۵-۹-۳ اجازه‌ی قانون
- ۳۴۹ ..... ۶-۹-۳ نتیجه‌ی بحث
- ۳۵۰ ..... ۱۰-۳ مبانی عدم مسؤولیت پزشک در فقه اهل سنت
- ۳۵۱ ..... ۱-۱۰-۳ جایز بودن معالجه
- ۳۵۳ ..... ۲-۱۰-۳ حسن نیت
- ۳۵۳ ..... ۳-۱۰-۳ اهلیت و شایستگی پزشک
- ۳۵۴ ..... ۴-۱۰-۳ اذن
- ۳۵۴ ..... ۱-۴-۱۰-۳ اذن ولی امر
- ۳۵۵ ..... ۲-۴-۱۰-۳ اذن بیمار یا ولی او
- ۳۵۵ ..... ۳-۴-۱۰-۳ صفت اذن
- ۳۵۶ ..... ۴-۴-۱۰-۳ دیدگاه علماء در باره‌ی اذن
- ۳۶۰ ..... ۵-۴-۱۰-۳ انواع اذن
- ۳۶۱ ..... ۵-۱۰-۳ رعایت مقررات پزشکی
- ۳۶۲ ..... ۶-۱۰-۳ ملحقین به پزشک
- ۳۶۳ ..... جمع‌بندی
- ۳۶۵ ..... نتایج و دستاوردها
- ۳۶۹ ..... منابع و مأخذ

آنان که خاک را به نظر کیمیا کنند
 آیا بود که گوشه ی چشمی به ما کنند
 دردم نهفته به ز طبیبان مدعی
 باشد که از خزانه ی غییم دوا کنند

(حافظ)

شناسه موضوع پژوهش:

پزشکی از مشاغلی است که اسلام برای آن جایگاه ویژه‌ای در نظر دارد. و آن را از واجبات کفایی می‌شمارد و در صورتی که جز او طبیب دیگری نباشد بر او واجب عینی خواهد بود.

حرفه‌ی پزشکی از گذشته تاکنون جایگاه و مرتبت خاصی در بین سایر مشاغل داشته است. و به دلیل اهمیت جان انسان که حفظ و حراستش - بالاخص در اسلام - تأکید شده است؛ پزشک - که خود مظهر اسم شریف (محبی) که از آسمای بزرگ الهی است - ملزم به رعایت بسیاری از مسائل اخلاقی و انسانی است.

از دوران قدیم رسم بر این بود که دانش آموختگان پزشکی پس از اتمام تحصیلاتشان سوگند خورده و خود را مقید به رعایت اصول اخلاقی بنمایند. اما به دلیل اینکه بعضی از طبیبان به مسائل اخلاقی توجه و اهتمام نمی‌کردند. قانون گذاران بر آن شدند که قوانین جامع و کاملی در رابطه با روابط بین پزشک و بیمار تنظیم نمایند.

خوشبختانه نظارت بر پزشک و ایجاد قوانین دقیق در فقه امامیه سابقه‌ی طولانی دارد. و در کتب فقهی شیعه به فراخور نیاز به این مهم پرداخته شده است. همچنین احادیث و بحث‌های اخلاقی مطولی در مورد اخلاق پزشکی یافت می‌شود.

الف-اهمیت پزشکی:

اهمیت و ارزش هر علم و پیشه‌ای به نتیجه آن بستگی دارد، ارزش پزشکی نیز به این خاطر است که با سلامت و تندرستی و بهداشت انسان‌ها سروکار دارد تا آنجا که گاه مرگ و زندگی فرد، در گرو خدمت و کوشش پزشک است. بنابراین، پزشک باید- با توجه به این ارج و مقامی که در جامعه دارد- اخلاق و خوی ویژه و شایسته‌ای نیز داشته باشد.

ب-پزشکی و حقوق:

از پزشکی و حقوق همواره به عنوان دو علم ممتاز در جوامع انسانی یاد شده است. در عصر حاضر این دو علم اهمیت بیشتری یافته، بگونه‌ای که نمی‌توان جامعه‌ای را بی‌نیاز از وجود آن دو تصورکرد. به موازات پیشرفت‌های نوین پزشکی، تحول در علم حقوق و بازنگری در قوانین ضرورتی اجتناب‌ناپذیر گردیده و قوانین همگام با تحول تکنیک‌های جدید زیست پزشکی به عنوان بخشی لاینفک از روش نگرش جامعه و افراد آن به نظم اجتماعی در آمده است. بررسی نگرش‌های فعلی جوامع به حقوق و پزشکی توجه بیشتر ما را به مفاهیم گسترده‌ی برقراری نظم و امنیت در جوامع و استقرار عدالت به عنوان بهترین راهنما برای تصمیم‌گیری‌های تقنینی، قضایی و اجرایی و گذرا از خوداندیشی فردی به کارکردهای نهادی و اجتماعی معطوف می‌دارد.

پزشکی نوین و حقوق جدید نهادهای رسمی جوامعند که فراتر از تخصص‌های ویژه مورد توجه دولتمردان قرار گرفته است. زیرا نیروی پویای پزشکی مفهوم نظم اجتماعی جوامع را دگرگون کرده است و قانون به عنوان وسیله‌ای برای حفظ نظم اجتماعی و کمک به پیشرفت آن معرفی شده است. بنابراین قانون ساختاری اجتماعی است که برای اعتبار اجتماعی و سلامت جامعه پزشکی لازم است نقش آن در ارتباط با پزشکی نوین بیشتر روشن شود.

این رویکرد نهادی عامل پیشرفت‌های عمیق و پژوهشگرانه و تعامل بین حقوق و پزشکی شده است. حقوق پزشکی رسالت سنگین این تعامل را بر عهده دارد و به تبیین معیار سنجش و حرکت در این مسیر می‌پردازد.

ج- مسؤولیت کیفری پزشک:

از دیدگاه حقوق جزا بزهکار یا مجرم کسی است که عمل و رفتارش مغایر با اوامر و نواهی قانون گذار باشد. و چون برای تحقق جرم علاوه بر عنصر مادی یعنی مجموعه افعال مجرمانه و شرایط و اوضاع و احوال خارجی - عنصر دیگری یعنی روانی نیز لازم است، لذا (جرم) به عنوان مبنای مسؤولیت در حقوق جزا هنگامی رخ داده است که افعال مادی تشکیل دهنده آن (عنصر مادی) از موجودی عاقل، بالغ و مختار- یعنی واجد عنصر روانی- صادر شده باشد. ناگفته نماند که مسئله مسؤولیت کیفری از جمله مسائل بسیار مشکل حقوق جزا به شمار می‌رود. زیرا برای اثبات آن راه دشواری را باید پیمود. درست است که لازمه تحقق هر جرم، وجود عناصر سه گانه قانونی، مادی و روانی است، ولی در بسیاری از موارد حتی با وجود اجتماع این عناصر سه گانه بازهم نمی‌توان فرد را مسؤول کیفری دانست.

پزشک نیز در راستای انجام وظایف حرفه ای خود ممکن است مرتکب فعل یا ترک فعلی شود که مغایر با شئون حرفه‌ی پزشکی و ناقض حقوق فردی و منحل نظم اجتماعی باشد مقنن این اعمال را جرم و حسب مورد مستوجب تعقیب کیفری و انتظامی می‌داند.

اهمیت و ضرورت پژوهش:

علم و دانش بشری همواره در حال نوشدن است و هر روز شاهد پیشرفت آن خصوصاً در ابعاد مختلف پزشکی هستیم. و مسلماً قوانین و مقرراتی متناسب با پیشرفت‌ها و نیازهای جوامع را می‌طلبند. برخلاف گذشته که قوانین کلاسیک مبتنی بر این فکر بود که اعمال پزشکی و جراحی صرفاً اهداف درمانی را تعقیب می‌کند، مسائل نوین پزشکی موجب مؤلفه‌های نوینی است که قوانین حقوقی و احکام فقهی خاص را می‌طلبند.

و بی شک قوانین کلاسیک پاسخ گوی تکنیک‌های نوین پزشکی که از نوعی پیچیدگی برخوردار است، نیستند.

به خصوص این‌که پزشکی امروزه وارد بخش‌های مهمی از زندگی ما گردیده و ابهامات زیادی را برای ما ایجاد نموده است. برخورد ما با این تکنولوژی‌ها و پیشرفت‌ها چگونه باید باشد؟ آیا باید یکسره پذیرای آنها باشیم یا بلعکس آنها را تماماً رد کنیم؟

مثلاً پیشرفت این علم باعث تغییر نگرش‌های در نظام خانواده شده مثل اینکه کودک آزمایشگاهی منسوب به کیست؟ در رحم اجاره‌ای مادر کودک کدام یک محسوب می‌شود؟ و همین‌طور سایر مسائلی که در بحث تغییر جنسیت یا پیوند اعضا از فرد زنده یا مرده مطرح است؟

بحث‌هایی که در درون علم پزشکی مطرح می‌شود خود بسیار مفصل و پیچیده هستند و این امکان را برای پژوهش در حد گسترده باز می‌گذارند.

اما ما در این فرصت تنها به خود پزشک، مسؤولیت‌ها و تکالیف وی می‌پردازیم. اگرچه ما معتقد به ارزش پزشکی هستیم و آن را واجب کفایی می‌دانیم. در عین حال این امکان به افراد سود جو داده نمی‌شود که به عنوان پزشک به بیماران آسیب برسانند و پاسخ‌گوی اعمال خویش نباشند.

فرد بیمار با امید فراوان به کسی مراجعه می‌کند که با درایت و حذاقت خود درد و رنج وی را پایان دهد و اگر امکان شفای کامل به خاطر نواقص این علم نیست؛ امید زندگی با الم و درد کمتر را به او بدهد و کیفیت حیات را بهبود بخشد.

بنابراین نمی‌توان به آسانی از کنار اهمال‌کاری‌ها و قصور وی گذشت. این مطلب بارز است که پزشک باید و باید نهایت سعی خود را به کار ببندد. و کوچکترین خطا را به منزله بزرگترین خطا در نظر بگیرد و برای حفظ حیات و سلامتی انسان که اشرف مخلوقات است و روح الهی دارد، ارزش والایی برخوردار باشد و در این راستا تمایزی بین فقیر و غنی قائل نباشد. و قانون همیشه و در همه جا باید این توجه و نظارت شدید را بر اعمال پزشکان داشته باشد.

پرسش‌های پژوهش:

سؤال‌هایی که در این جا مطرح می شود آن است که :

۱- آیا پزشک حاذقی که در علم و عمل کوشیده و نهایت سعی خود را مبذول داشته و رضایت بیمار یا ولی وی را در صورت صغر سن و یا جنون نیز کسب نموده است بازهم ضامن خطایی است که مرتکب می شود؟

۲- آیا تنها گرفتن اذن برای درمان کافی است یا باید برائت نیز گرفته شود؟

۳- رضایت گرفتن موجب این می شود که پزشک حتی در صورت خطای فاحش بازهم بری از مسؤولیت باشد؟

فرضیه های پژوهش:

۱- پزشک حاذق در صورتی که برائت کسب نموده باشد ضامن نیست.

۲- رضایت به تنهایی برای بری شدن پزشک کافی نیست بلکه به برائت گرفتن نیز نیاز است.

۳- برائت سبب نمی شود که پزشک در صورت خطا فاحش هم ضامن نباشد.

پیشینه پژوهش:

چیزی که مسلم و بدیهی است آن است که فقه شیعه و نیز اهل سنت از کنار ضمان و مسؤولیت طیب به آسانی نگذشته‌اند و در کتب متقدمین و نیز متأخرین فقه در بحث دیات و حتی اجارات به پزشک پرداخته‌اند و نظرات خود را در دو غالب ضامن دانستن یا ندانستن پزشک حاذق و متخصص بیان کرده‌اند، و همچنین به جایز دانستن این فن و امکان اجاره فرد برای حجامت و طبابت نیز پرداخته‌اند.

اما امروزه با افزایش شکایت‌ها علیه پزشکان در خصوص تقصیر در عملیات پزشکی به میزان زیادی حدود ۷۰٪ نسبت به گذشته از یک سو و عدم اطمینان و دلهره داشتن پزشکان در عملیات جراحی و دیدگاه‌های پزشکی از سوی دیگر ضرورت این پژوهش را روشن می سازد.